

Anders Franzén
Dag Hammarskjölds plats 2
Box 2133, 550 02 Jönköping
Direktel. 036 - 30 18 81, Växel 036 - 30 18 00
Mobiltel. 070 - 326 45 04
anders.franzen@jkpglm.se

JLM DNR: 2021-022

Dan Johanssons arkitektkontor
Dunkehallavägen 39 A
554 47 JÖNKÖPING

ANTIKVARIKT UTLÅTANDE

angående ny detaljplan och nybyggnation på Pilten 15 i Jönköping, Jönköpings kommun.

Inför en planerad ny detaljplan som inbegriper nybyggnation på Pilten 15 har fastighetsägarna efterfrågat ett antikvariskt utlåtande som belyser ärendet från kulturhistorisk synpunkt. Efter kontinuerligt samråd under hand, genomgång av slutliga handlingar (diarieförd på läns museet den 24 januari 2022) och besiktningar på plats har läns museet följande att anföra.

Beskrivning

Den aktuella fastigheten är i dag bebyggd med två större byggnader: en äldre fd kontorsbyggnad ritad 1936 och en senare, men större fd kontorsbyggnad ritad 1956, samt en låg garagelänga vid östra fastighetsgränsen. Kontorsbyggnaderna är placerade mitt på tomten och båda är orienterade med kortsidorna mot Åsenvägen.

Den äldre byggnaden är uppförd med en rektangulär planform i tre våningar. Fasaderna utgörs av beigevit puts. Flertalet fönster är av två- eller treluftstyp och av metall i grå kulör. Mot öster finns ett våningsöverskridande trapphusfönster. Den norra fasaden har två runda fönster invid byggnadens huvudingång, vilken består av en inramning i svart, skiffrad natursten och av glasade aluminiumportar. Trappan till entrén har ett trapplopp vänt mot öster och är klädd med skiffrad sten. Räcket är av smide i geometriskt mönster. Byggnaden har ett flackt sadeltak som mot norr avgränsas av den uppstående fasaden och därför inte är synligt från marknivån. Byggnaden vilar på en sockel klädd med svart, skiffrad natursten samt är försedd med källarfönster.

Byggnaden tycks i allt väsentligt vara ombyggd invändigt, men huvudentrén har ett entréparti med ett vindfång av rostfritt stål och glas samt ett trapphus med kalkstensbeläggningar i mönster mm.

Den yngre byggnaden är uppförd med en rektangulär planform i 6–7 våningar varav den översta är indragen från fasadlivet. Fasaderna utgörs av gult, schatterat tegel, murat så att en rektangulär indelning av fasaderna skapats. Flertalet fönster är av enluftstyp och av metall och i grå kulör. En del fönster har kompletterande yttre glasskivor för att reducera buller. Det nordvästra hörnet har en större entré och en entré finns på den södra gaveln. Byggnaden vilar på en låg, putsad sockel. Byggnadens interiör är avsevärt ombyggd.

Tomten utgörs i övrigt av öppna asfalterade ytor med parkeringsplatser och en mindre gräsbevuxen yta mot söder. Fastigheten omges mot öster och söder av flerbostadshus i sju till åtta våningar, mot väster av en fastighet bebyggd med en tre våningar hög f.d. industribyggnad omgiven av stora parkeringsytor och mot norr av Åsensvägen.

Historik

Kontorshusens historia är starkt förknippad med företaget AB Svenska Fläktfabriken, som i sin tur har sitt ursprung i ett litet företag som startade vid Dunkehallaån i Jönköping 1918. Verksamheten bedrevs då i den så kallade Hospitalskvarn och erhöll namnet Svenska Fläktfabriken 1920. Företaget blev framgångsrikt, även internationellt, och i Norden bildades dotterbolag såsom AB Finska Fläktfabriken och A/S Norsk Viftefabrikk. Företagets verksamhet i Jönköping kom senare att flytta till Växjö.

Området där den aktuella fastigheten är belägen ägdes en gång av Torpa herrgård. En av stadens tändsticksfabriker etablerade sin verksamhet här på denna plats, men därefter övertogs området av fläktfabriken. Här uppstod omfattande industribebyggelse, men den äldsta bevarade byggnaden på fastigheten är kontorsbyggnaden som ritades av stadsarkitekten Göran Pauli 1936. Byggnaden omfattade då i huvudsak två våningar, som innehöll kontor, ritkontor och arkiv. Den förhöjda delen mot norr omfattade tre våningar, men den översta togs inte i bruk från början. Byggnadens lägre del har efterhand förhöjts en våning. Andra exteriöra förändringar har exempelvis varit byte av fönster samt ytterdörrar mot norr. Huvudentréns trappa är också förändrad.

Det större kontorshuset uppfördes 1956 efter ritningar av Stockholmsarkitekten Ture Wennerholm. Byggnaden inrymde bland annat kontorsrum, ritkontor, personalrum och en stor utställningssal i den översta våningen. En betydelsefull del av det arkitektoniska uttrycket var koncentrerat till byggnadens nordvästra hörn där den stora entrén låg med en femsidig portal samt ett burspråk vid platschefens kontorsrum. I dag är entrén kraftigt ombyggd och burspråket borttaget. Alla fönster är också sentida.

De två kontorshuset skall ses i ljuset av samhällsprocess där större företag manifesterade sin framgång genom att anlita kvalificerade arkitekter och låta en huvudbyggnads arkitektur framhäva företagets modernitet. Arkitekten Göran Pauli var betydelsefull vid introduktionen av modernismen i Jönköping och han gestaltade under 1930-talet flera byggnader antingen i en renodlad funkis, som här, eller i en lätt klassicerande blandstil, som i det byggnadsminnesförklarade polishuset.

Arkitekten Ture Wennerholm ägnade sig en hel del åt industriarkitektur och ritade även byggnader för Svenska Fläktfabriken i Göteborg och Oslo. I Jönköping ritade han Lindells vågfabrik på Rosenlund (Kv Vågskålen) 1948 och SAABs fabriksbyggnad vid Odengatan (Kv Domstolen) 1957, tillbyggd 1962.

Industriverksamheten flyttades under 1980-talet till Växjö. Fabriksbyggnaderna revs och en ny detaljplan för området utarbetades som medgav bostäder där de tidigare industribyggnaderna legat. Omkring 1990-talet uppfördes ett flertal flerbostadshus inom det forna industriområdet. De två kontorshusen är de enda kvarvarande byggnaderna i området som vittnar om Svenska Fläktfabrikens verksamhet.

Förslag till åtgärder

Det aktuella förslaget innebär i princip att förutsättningar skapas för att uppföra ett stort bostadshus utefter en del av den södra tomtgränsen. Byggnaden har i princip en rektangulär planform och 7 våningar, varav den översta är delvis något indragen.

Utöver denna byggnad planeras två mindre cykelförråd på ömse sidor av den befintliga vita byggnaden.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Plan- och bygglagen (PBL) stadgar att byggnader som är särskilt värdefulla från kulturhistorisk synpunkt inte får förvanskas (8 kap. 13 §). Ändring av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och bland annat tar tillvara byggnadens kulturhistoriska värden (8 kap. 17 §). Vid nybyggnad skall byggnaden utformas och placeras på ett lämpligt sätt med hänsyn till bland annat kulturvärdena (2 kap. 6 §).

De aktuella byggnaderna är inte medtagna i kommunens kulturhistoriska utredning från 1980-talet där bebyggelse, som då bedömdes ha ett kulturhistoriskt värde, angavs.

Den äldre kontorsbyggnaden är ett mindre välbevarat exempel på en tidig modernistisk industribyggnad där framför allt den norra fasadens geometriska uttryck fångar tidsandan. Den kan därför sägas ha ett allmänt kulturhistoriskt värde i enlighet med PBL 8 kap. 17 §. Störst värde har den norra delen av byggnadens volym, den norra fasaden samt det invändiga trapphuset mot norr med vindfång och trappor av olikfärgad kalksten. Byggnaden har följande karaktärsdrag, som bidrar till det kulturhistoriska värdet:

- Byggnadens blockformade volym med förhöjt väggliv i norr
- Byggnadens fasad av puts utan dekor
- Byggnadens rektangulära fönster av två- och treluftstyp
- Nordfasadens runda fönster av trä
- Den östra fasadens sexdelade trapphusfönster
- Huvudentrén med trappa och portal av natursten och glasade dörrar
- Byggnadens flacka sadeltak

- Byggnadens sockel av natursten
- Det norra trapphuset med ursprungligt vindfång av rostfritt stål och trapphus med stålräcke och kalkstensbeläggning.

Den yngre kontorsbyggnaden är ett någorlunda välbevarat exempel på en industribyggnad från 1950-talets traditionalism med naturliga material. Den kan därför sägas ha ett allmänt kulturhistoriskt värde i enlighet med PBL 8 kap. 17 §. Störst värde har byggnadens volym med en indragen våning överst, fasaden av mönstermurat tegel, den regelbundna fönstersättning och naturstensportalen mot norr. Byggnaden har följande karaktärsdrag, som bidrar till det kulturhistoriska värdet:

- Byggnadens blockformade volym med indragen våning överst
- Byggnadens fasad av mönstermurat, gult, schatterat tegel
- Byggnadens regelbundna fönstersättning med rektangulära fönster av enluftstyp
- Nordfasadens portalomfattning av natursten
- Byggnadens sockel av puts

Områdets karaktär har genomgått en påtaglig förändring under sent 1900-tal, från ett större sammanhängande industriområde till dagens miljö som i mångt präglas av höga flerbostadshus från 1990-talet. De två kontorshusen inom fastigheten utgör en av få kvarvarande spår av den tidigare industriverksamheten och är det som bär högst kulturvärden i miljön.

Att genomföra förändringar av den aktuella bebyggelsemiljön är en grannliga uppgift där hänsyn till de kulturhistoriska värdena bör tas. Den föreslagna nybyggnationen innebär inga ingrepp i de befintliga byggnaderna. Förslaget påverkar emellertid upplevelsen av de befintliga byggnaderna, men endast i begränsad omfattning, eftersom den nya byggnaden är belägen på den bakre delen av tomten och att det strax söder om den redan reser sig fyra sjuvåningshus. Upplevelsen av Fläktfabrikens två kontorshus sker främst om man passerar området via Åsensvägen och då innebär förslaget inte att de två kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna skymms.

För att säkerställa de befintliga byggnadernas kulturhistoriska värden föreslås att dessa erhåller varsamhetsbestämmelser i detaljplanen och att de karaktärsdrag som nämns ovan också anges i detaljplanen.

Genom att den nya byggnaden ges en förhållandevis skymd placering, med viss distans till kontorshusen, så bedöms dess utformning vad gäller form, material och färgsättning inte nämnvärt påverka de befintliga kontorshusens kulturvärden eller områdets karaktär. Den nya byggnaden kan med fördel ges en modern utformning från vår samtid.

Sammanfattningsvis och mot bakgrund av ovan anförda förhållanden bedömer länsmuseumet att nybyggnadsförslaget i kombination med ett säkerställande av de två befintliga byggnaderna tar hänsyn till byggnadernas karaktärsdrag i rimlig omfattning och kan betraktas vara varsamt i enlighet med PBL:s stadganden.

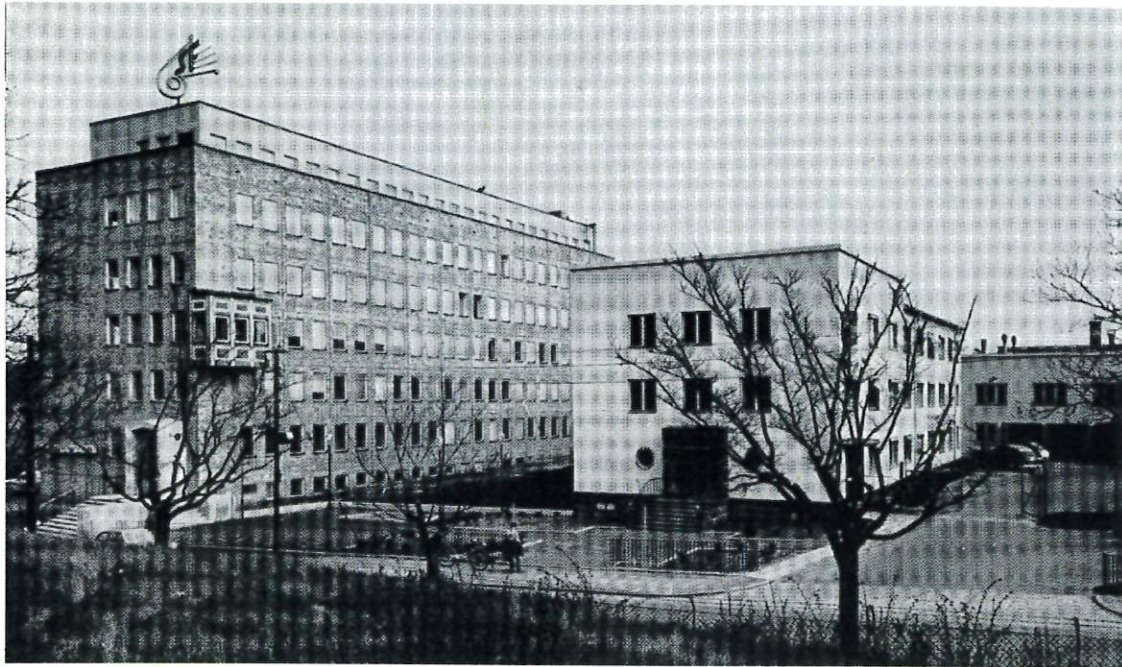
Jönköping den 28 januari 2022

Med vänlig hälsning

Anders Franzén
Antikvarie

Illustrationer:

Kontorsbyggnaderna 1959. Den äldre till höger och den yngre, med burspråket, till vänster. Efter SFs årsredovisning 1959.

Det aktuella området sett i en vid vinkel.

Den äldre, putsade kontorsbyggnaden och den yngre med tegelfasad.

Den äldre byggnadens nordfasad är mer välbevarad och typisk för den tidiga funktionalismen.

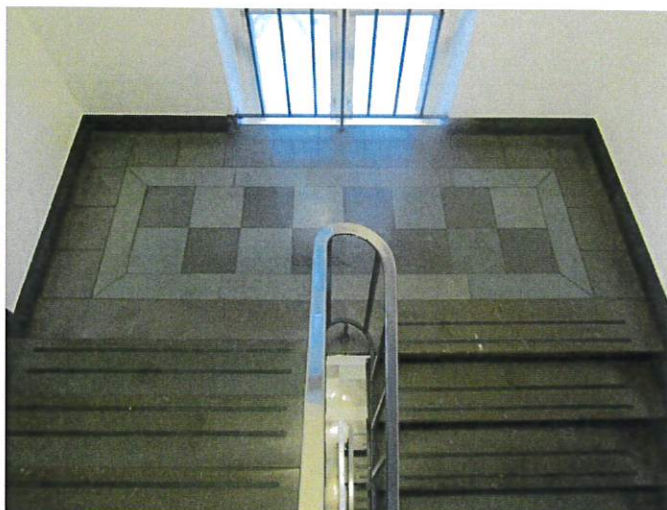
Den äldre byggnadens entréparti.

Entréfasaden.

Huvudentréns vindfång.

Ett vilplan belagt med kalksten lagt i mönster.

1950-talstraditionalism med schatterat tegel och geometriskt indelad fasad är tidstypisk.

Detalj av den yngre byggnadens tegelmurning i mönster.

